

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

229

Ν.Κ. Μουτσόπουλος, *Τό Βυζαντινό κάστρο τῆς Ζίχνας. Συμβολή στη μελέτη ἑνός βυζαντινοῦ οἰκισμοῦ στήν περιοχή τοῦ Στρυμόνα. Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Πολυτεχνικῆς Σχολῆς – Τμήμα Ἀρχιτεκτόνων Α.Π.Θ.*, τόμ. Γ', Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 163-338.

Σημαντική συμβολή στή γνώση τῆς ιστορίας καί ἀρχαιολογίας τῆς εὐρύτερης περιφέρειας Σερρών ἀποτελεῖ ἡ μελέτη τοῦ καθηγητοῦ Ν.Κ. Μουτσόπουλου γιά τό Βυζαντινό κάστρο τῆς Ζίχνας, πλησίον τοῦ ὁμωνύμου συνοικισμοῦ.

Ὁ συγγραφεύς, ὅπως καί στά ἄλλα ἔργα του, κινεῖται μέ ἀξιοθαύμαστη εὐχέρεια σέ πλούσια διεθνή βιβλιογραφία, ἡ ὁποία ἀναφέρεται σέ πλείστους κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ. Τῇ μελέτῃ συμπληρώνουν 51 εἰκόνες (φωτογραφίες, χάρτες, σχεδιαγράμματα) καί 7 πίνακες (κυρίως μέ ὀνόματα καί τοπωνύμια).

Ἐρείπια τοῦ ὀχυρωμένου βυζαντινοῦ οἰκισμοῦ διατηροῦνται ἀκόμη λίγα χιλιόμετρα στά ΒΔ τῆς σημερινῆς Νέας Ζίχνας (ἄλλοτε Ζιλιάχοβα), σέ μία τοποθεσία μέ φυσική ὀχύρωση, τῆς ὁποίας οἱ τρεῖς ἀπότομες πλευρές προστατεύονται ἀπό χαράδρες καί ὅπου ὑπάρχει πρόσβαση ἀποκλειστικά ἀπό τήν ἀνατολική πλευρά.

Ὅπως παρατηρεῖ ὁ συγγραφεύς, ὁ μεσαιωνικός οἰκισμός φαίνεται ὅτι χτίστηκε πάνω σέ ἐρείπια ἀρχαιότερου, καθώς μαρτυροῦν τά κεραμικά εὐρήματα πού εἶναι διασκορπισμένα στήν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους καί τά ὁποῖα θά μπορούσαν ἐκ πρώτης ὄψεως νά θεωρηθοῦν ὅτι ἀνάγονται στό γνωστό τόξο τῶν μακεδονικῶν οἰκισμῶν, πού χάνονται στά ὕστερα ρωμαϊκά χρόνια.

Εἶναι πιθανόν ὅτι αὐτά τά λείψανα τῆς ἀρχαιότητος (ὄστρακα, λήκυθοι καί ἀρχιτεκτονικά ἐρείπια διάσπαρτα, πού μισοχάνονται μέσα σέ συστάδες ἀγρίων δένδρων) ἀνήκουν στόν δεύτερο μακεδονικό οἰκισμό, γνωστό μέ τό ὄνομα Ἴχνες.

Ἀνάμεσα στά ἀρχαῖα λείψανα μποροῦν εὐκόλα νά ἀναγνωρισθοῦν ποικίλα ἐγγάρακτα σμαλτωμένα κεραμικά, τά ὁποῖα χρονολογοῦνται στή βυζαντινή περίοδο καί ἄλλα σέ μεταγενέστερη ἐποχή.

Ἀνάμεσα στά ἄλλα εὐρήματα ἀναφέρονται καί ὀρισμένα σπαράγματα ἐβραϊκῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν, πού ἀποτελοῦν ἀξιόλογη μαρτυρία γιά τήν παρουσία, κατά τά βυζαντινά χρόνια, ἐβραϊκῆς παροικίας στό ἐσωτερικό τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Στά ἐρείπια τοῦ βυζαντινοῦ οἰκισμοῦ ὁ σημαντικότερος χῶρος καταλαμβάνεται ἀπό τά διατηρημένα τείχη, τά ὁποῖα ἄλλωστε βρίσκονται σέ

καλύτερη κατάσταση από άλλα, όπως συνήθως συμβαίνει με όρισμένα θεμέλια ἐκκλησιῶν. Ἴδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν μιά στέрна καὶ τὰ ἐρείπια μᾶς ἀνάγλυφης βυζαντινῆς σαρκοφάγου.

Εἶναι γνωστές πολλές περιγραφές, οἱ ὁποῖες σχετίζονται μέ τήν ἱστορία καὶ τή ζωή τοῦ οἰκισμοῦ στή βυζαντινή ἐποχή καὶ διασώζονται σέ κείμενα βυζαντινῶν χρονικογράφων, ἀναφέρονται δέ, ὡς συνήθως, σέ πολέμους πού ἔγιναν στήν περιοχή, σέ νύχτες πού πέρασαν ἐκεῖ στρατεύματα καὶ στό διάβα τους ἤδη ἀπό τήν ἐποχή τῆς Φραγκοκρατίας, δεδομένου ὅτι ὁ οἰκισμός εἶχε γνωρίσει ἐκείνη τήν περίοδο μεγάλη ἀνάπτυξη καὶ ἀποτελοῦσε φημισμένο οἰκονομικό κέντρο, τό ὁποῖο ἀνταγωνίζοταν τή γειτονική πόλη τῶν Σερρών.

Ἡ Ζίχνα ἀναφέρεται ἀπό πολύ παλαιά ὡς ἐπισκοπικό κέντρο, ἐξαρτώμενο ἀπό τίς Σέρρες, ἀλλά καὶ ὡς ἀνεξάρτητη Ἐπισκοπή καὶ μεταγενέστερα ὡς μητροπολιτικό κέντρο. Οἱ Τούρκοι κατέλαβαν τή Ζίχνα τήν ἴδια ἐποχή μέ τούς γειτονικούς οἰκισμούς, στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 14ου αἰώνα. Κατάλοιπο τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἕνα πολύ κομψό οἶκημα μέ ὀθωμανικά λουτρό.

Ἐκτός ἀπό τά νερά τοῦ μικροῦ χειμάρρου πού τρέχουν στούς πρόποδες τοῦ ὄχυρωμένου λόφου, ἡ πόλη διέθετε πάντοτε ἕνα τέλειο σύστημα ὑδροδότησης, χάρις σέ ἀγωγούς πού ὀδηγοῦσαν τό νερό τῶν πηγῶν, πού βρισκόνταν στά βορειανατολικά (πολύ κοντά στόν βυζαντινόν οἰκισμό, στή θέση τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Ἄναστασία) σέ βρῦσες, τοποθετημένες σέ ὀρισμένες κεντρικές περιοχές.

Μέ τό Κάστρο τῆς Ζίχνας, ἕνας ἀκόμη ἄγνωστος ὄχυρωμένος βυζαντινός οἰκισμός βγήκε ἀπό τήν ἀφάνεια καὶ ἐντάχθηκε στό πλούσιο οἰκιστικό παρελθόν τῆς Μακεδονίας. Καί εἶναι τοῦτο σημαντικό, διότι, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Ν.Κ.Μ. τονίζει, ὁ ἐντοπισμός, ἡ χαρτογράφηση καὶ ἡ δημοσίευση τῶν ὄχυρωμένων βυζαντινῶν οἰκισμῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία ὄχι μόνο γιά τή μελέτη τῆς οἰκονομίας τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου στή βυζαντινή ἐποχή, ἀλλά καὶ τῶν ἰδίων τῶν κέντρων καὶ τῆς φυσικῆς τους διάταξης σ' ἕναν εὐρύτερο χώρο.

Ἡ παροῦσα μελέτη ἀναδεικνύει τόν συγγραφέα γιά μίαν ἀκόμη φορᾶ χαλκέντερο καὶ πρωτοπόρο ἐρευνητή — παράλληλα μέ τήν ἰδιότητά του ὡς ἄξιου πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου — ὄχι μόνο στόν τομέα τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀλλά καὶ σέ θέματα ἀρχαιολογίας, βυζαντινῆς οἰκοδομίας, φρουριακῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἱστορικῆς τοπογραφίας.

Ἡ πολυάριθμη συμμετοχή ἐπιστημόνων, πέραν τῶν 120, ἀπ' ὅλον τόν κόσμο μέ μελέτες τους στό τρίτομο ἔργο «ΑΡΜΟΣ» (Θεσσαλονίκη 1990-1991, σχῆμα 4ο, σελ. 2080), πού ἡ Πολυτεχνική Σχολή τοῦ Α.Π.Θ. ἐξέδωσε τιμητικά «γιά τά 25 χρόνια πνευματικῆς του προσφορᾶς στό Πανε-

πιστήμιο», δείχνει την ξεχωριστή θέση που ἐπάξια κατέχει ὁ Ν.Κ. Μουτσόπουλος στό διεθνές ἐπιστημονικό στερέωμα.

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ δ. Φ.

Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου, Αἱ Σέρραι καί τὰ προάστεια, τὰ περί τὰς Σέρρας καί ἡ Μονή Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (Συμβολή ἱστορική καί ἀρχαιολογική). Δεύτερη ἔκδοση μέ εἰσαγωγή Χαραλάμπου Μπακιρτζῆ. Πανηγυρική ἔκδοση γιά τὰ 75 χρόνια ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῶν Σερρῶν ἀπό τόν ξένο ζυγό. Θεσσαλονίκη 1988, σχ. 80, σελ. XII + 106 + πίν. 7 (Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρῶν. Σειρά ἐκδόσεων γιά τήν πόλη καί τό νομό Σερρῶν, ἀρ. 1).

Ἰδιαίτερα χρήσιμη προσφορά στή Σερραιογραφία ἀποτελεῖ ἡ φωτομηχανική ἀνατύπωση σέ αὐτοτελές τεῦχος τῆς γνωστῆς ἱστορικοαρχαιολογικῆς (μέ πλούσια στοιχεῖα καί λαογραφικοῦ-γλωσσικοῦ ἐνδιαφέροντος) μελέτης τοῦ Π. Ν. Παπαγεωργίου γιά τὰ Σέρρας, πού εἶχε πρωτοδημοσιευθεῖ τό 1894 στόν τρίτο τόμο τοῦ περιοδικοῦ *Byzantinische Zeitschrift* (σελ. 225-329), τό ὁποῖο ἐξέδιδε τότε ὁ διάσημος βυζαντινολόγος Κ. Krumbacher, καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τοῦ Μονάχου.

Ἡ τωρινή ἔκδοση (ἐκτός ἐμπορίου) ὀφείλεται στή Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρῶν καί πραγματοποιήθηκε μέ τήν εὐκαιρία τῶν 75 ἐτῶν ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης.

Τοῦ ἀνατυπωμένου κειμένου προτάσσεται πρόλογος τοῦ ἀειμνήστου Ν. Ζ. Νικολάου, προέδρου τότε τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βιβλιοθήκης. Ἀκολουθεῖ τετρασέλιδη κατατοπιστική-κριτική εἰσαγωγή ἀπό τόν ἔφορο βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων, καθηγητή Χ. Μπακιρτζῆ, ὁ ὁποῖος δίνει ἐπίσης βιογραφικά τοῦ Παπαγεωργίου (Θεσσαλονίκη 1859 — Ἀθήνα 1914), ἀναλύει τήν ἐκδιδόμενη μελέτη καί τονίζει τήν ἰδιαίτερη σημασία της γιά τήν πόλη τῶν Σερρῶν καί τήν εὐρύτερη περιοχή καί μάλιστα σήμερα, πού τὰ περισσότερα στοιχεῖα ἔχουν ἐξαφανισθεῖ. Ἔτσι ἡ μελέτη τοῦ Παπαγεωργίου «καθίσταται πλέον ὄχι ἀπλῶς βοήθημα ἀλλά πηγὴ πληροφοριῶν γιά ὄσους ἐπιθυμοῦν νά ἀσχοληθοῦν καί νά γνωρίσουν τήν ἱστορία τῆς ἐνδόξου αὐτῆς Μακεδονικῆς πόλεως».

Ἀπό τήν εἰσαγωγή Μπακιρτζῆ παραθέτουμε ἐδῶ μερικά στοιχεῖα γιά τή ζωή καί τό ἔργο τοῦ Παπαγεωργίου:

«Ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου, Κρουσοβίτης τήν καταγωγή, γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη τό 1859 καί παρακολούθησε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα στό ἐκεῖ ἑλληνικό Γυμνάσιο. Φοίτησε στή Φιλοσοφική Σχολή Ἀθηνῶν καί ἀργότερα σέ Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας. Καθηγητής στά Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα Φιλιππουπόλεως, γυμνασιάρχης στίς Σέρρες καί στή Μυτι-